

svijetu svoju vitalnost i prebroditi poteškoće. U tome se razlikuje od ostale Evrope.

Na kraju u Dodatku su dva dokumenta. Prvi iz 1627. o tarifi i praksi kovnice. Drugi iz 1630. odredba o kovnici novca u Dubrovniku.

Ova zanimljiva i dobra knjiga o financijama i novčarstvu u Dubrovniku pisana je pregledno, stručno sa pristupom suvremene metodologije, a na temelju relevantnih arhivskih serija, naše i svjetske literature. Predočila je ne samo sposobnost nego i vitalnost dubrovačke vlade da provodi vlastite mjere i pronalazi vlastite putove u svladavanju krize koja nije

mogla zaobići ni ovaj grad, jer je bila dio evropskog gospodarskog zbivanja i kretanja. Ispunila je vidnu prazninu u historiografiji. Postat će sastavni dio svih budućih napora u osvjetljavanju dubrovačkog (a i evropskog) XVII. stoljeća.

Neke male netočnosti, kao npr. da se Astareja pruža od Zatona do Osojnika (str. 44), ili da su Dubrovčani stjecali svoj teritorij od srpskih vladara (str. 26) krajnje su zanemarive. Literatura je iscrpna. Šteta što nije spomenut rad V. Koščak, Posljednje razdoblje Dubrovačke Republike. Forum 10—11, 1976. 659—691.

Josip Lučić

KATICA BENC-BOŠKOVIĆ, KONAVLE — TEKSTILNO RUKOTVORSTVO I NARODNA NOŠNJA

U izdanju Etnografskog muzeja u Zagrebu, kao druga knjiga serije »Etnološka istraživanja«, objelodanjena je studija Katice Benc-Bošković: »Konavle — tekstilno rukotvorstvo i narodna nošnja«. Na 182 strane uz tekst, popis literature i izvora, te registar narodnih riječi i izraza, dvije orijentacijske karte geografskog smještaja regije i lokacije njezina 34 naselja, na 44 table priloženi su crteži i fotografije. Dan je shematski prikaz alata (za preradu sirovina, za tkanje i stupanje), tehnika tkanja u Konavlima, krojevi odjevnih predmeta, ženskog oglavlja i poprsnice, tehnika veza, na ukupno 40 crteža. Na daljih 28 tabli prezentirano je 80 fotografija, od kojih je 8 u boji. Prikazani su pojedini dijelovi nošnje detalji i uzorci veza (tri s lica i naličja) poprsnice, orukavlja, pregače, pokrivača i dr., zatim torbice, bisage, vreće, snovanje. Uz fotografije muškaraca, žena i djece iz bliže i dalje prošlosti prikazane su srodne nošnje Crnogorke i »Uskočanke« s početka 19. stoljeća, dok su sličnosti s muškim odijevanjem ilustrirane fotografijama sa ši-

reg dinarskog područja i nošnje iz grčkih pokrajina (Cikladi, Kreta, Calymnos Chalka).

U prvom dijelu knjige koncizno je dan pregled geografskog obilježja i povijesnog razvoja regije, stanovništva, agrarnih odnosa, zanimanja, zanata, pomorstva i materijalnog položaja Konavljana. U drugom dijelu obrađene su detaljno: tekstilne sirovine, tehnologija prerade, pomagala i izrada tkanine, a u trećem je opis i analiza svih dijelova odjeće muškarca, žene, djevojke i djece. Četvrto poglavlje sadržava preglednu analizu svih vrsta ukrašavanja odjeće, sve tehnike, motive, ornamentiku, kolorit, zatim aplikacije, vrste vezova i čipke. U petom su poglavlju opisani ostali predmeti rukotvorstva (pomagala za nošenje i pokrivala za krevet), a u posljednjem, analizirani osnovni tokovi promjena. Na kraju je sažetak na engleskom jeziku. Dr. Katika Benc-Bošković viši je kustos Etnografskog muzeja u Zagrebu. Rodom Konavoka, još je za vrijeme studija etnologije, pod rukovodstvom jedne od naših najboljih znanstvenika

za područje narodnog rukotvorstva i nošnje Marijane Gušić, započela proučavanje ove problematike. Knjiga »Konavle — tekstilno rukotvorstvo i narodna nošenja« rezultat je njezina gođovo tridestegodišnjeg sistematskog terenskog proučavanja cijelog konavoskog područja. Proučavala je sav konavoski materijal u muzejima Dubrovnika, Splita i Zagreba, za koji je i sama otkupljivala građu iz Konavala i kompletirala njegov bogati fundus. U drugim muzejima proučavala je srodnosti konavoskoj nošnji, obrađivala unikatne predmete Bogišićeve zbirke u Cavtatu i opremila Zavičajnu kuću u Čilipima nošnjom, alatom za izradu i drugim predmetima.

Uz obradu materijalnih predmeta, proučila je sve dostupne arhivske izvore, posebno testamente iz prošlih stoljeća i popise zanatlija u Historijskom arhivu Dubrovnika. Izvršila je analizu likovnih prikaza, te rukopisne dokumentacije, posebno iz ostavština Baltazara Bogišića i Pavline Bogdan-Bijelić u arhivskim zbirkama Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Cavtatu, te Jelke Miš u vlastitom posjedu. Objelodanjene izvore i literaturu, te fondove starih fotografija, iskoristila je u komparativnoj analizi proučavane materije. Kao Konavoka i etnolog, Katica Benc-Bošković poznata je u svom kraju, pa je imala pristup u sve konavoske domove što joj je omogućilo intenzivan istraživački terenski rad i kontrolu dobivenih podataka. U studiji »Konavle« autorica je stoga dala prvorazredan i dragocjen dokument ovoga dijela tradicijske materijalne kulture Konavala, koncentrirajući svoj interes prvenstveno na period od početka 19. stoljeća do naših dana. Međutim, neki dokumenti i vijesti omogućuju joj utvrđivanje istovjetnosti ili sličnosti pojedinih dijelova nošnje do u daleku prošlost, kao što je to npr. utvrdila za konavosku žensku košulju koju veže s košuljom tipa »dalmati-

ke« iz Dioklecijanova vremena, ili kabanicu do balkanske prethistorije kao keltsko-ilirski odjevni predmet, poznat Rimljanima, Germanima i Slavenima. Sistem mjera za snovanje i tkanje, koje su do sada u upotrebi, utvrđuje za Dubrovnik u prvoj polovici 13. stoljeća, devedesetak godina prije nego što su Konavli ušli u sastav Dubrovačke Republike. Analizirajući svaki pojedini element u kompleksu tekstilnog rukotvorstva i narodne nošnje, komparirajući ih pokušava odrediti njihovu provenijenciju. Tako za znatan broj predmeta, tehnike rada i alata uspijeva odrediti ilirske, romanske, staroslavenske, levantinske elemente, te prema kasnogotičkim, baroknim i drugim utjecajima vremenski definirati utjecaje i promjene u prošlosti. Analiza naziva otkriva ne samo kulturnu već i vremensku slojevitost, a time i veze Konavala s bližim i daljim susjednim narodima i kulturama, te penetracije kulturnih i etničkih elemenata u ovu i okolne regije. Uz najbrojnije slavenske nazive za tkanja, sirovine i pomagala, čime se dokazuje slavenska starina tradicijske proizvodnje, autorica definira prisutnost starobalkanskih, romanskih i dalmato-romanskih, grčkih, te konačno tursko-orijentalnih naziva.

U studiji »Konavle« Katica Benc-Bošković iznijela je rezultate izrazito znanstvenoistraživačkog rada. Prvi put se ova problematika regije Konavli obrađuje kulturnohistorijskim metodama, sveobuhvatnom komparativnom analizom cjelokupnog opsega tekstilnog rukotvorstva i narodne nošnje. Od sirovina, koje su proizvodila seoska domaćinstva sama ili uz pomoć poluprofesionalnih i profesionalnih zanatlija u Cavtatu i Dubrovniku, do finalnih proizvoda i načina njihove upotrebe, provedena je analiza geografskih, društvenih, kulturnopovijesnih i ekonomskih odnosa, koji su i te kako utjecali na tradicijsku tehnologiju, vrste i oblikovanje konavoske

odjeće. Autorica, uz vunu kao elementarnu sirovinu stočarskih kultura, utvrđuje konoplju kao slavensko ali i starobalkansko kulturno dobro. Govoreći o brnestrji koju je slavensko stanovništvo preuzelo u upotrebu iz mediteranske tradicijske proizvodnje, svili kao sirovini, prihvaćenju iz evropske kulture, te o pamuku koji Dubrovnik, a preko njega Konavli poznaju i upotrebljavaju prije nego njegovo dinarsko zaleđe. Uz oblike, funkciju i prijeklo nošnje i tekstilija Konavala, autorica objašnjava procese i uzroke akulturacije materijalnih dobara iz drugih sredina. Posebnu pažnju obratila je, dosada nedovoljno istraženom i znanstveno obrađenom ukrašavanju odjeće, naročito tehnikama, vrstama, ornamentici konavoskog veza, koji je prvi put klasificiran i likovno prikazan s lica i naličja. Osim ovoga vrijednost rada je u mnoštvu novih podataka i njihovoj funkcionalnoj analizi, utvrđivanju izvora utjecaja, tokova promjena starih odjevnih i tekstilnih predmeta i njihovoj periodizaciji, te preciziranju prodora kupovnih, zanatlijskih i industrijskih proizvoda. Uz dokaze o davnim, intenzivnim trgovačkim vezama Konavala s okolnim balkanskim, ali i mediteranskim zemljama, višestoljetne kontinuirane veze s dubrovačkom i drugim građanskim kulturnim sredinama dokazuju se upravo kroz proučeni materijalni inventar konavoskog sela. Za svaki dio narodne nošnje, autorica je utvrdila ilirske, dinarske, levantinske karakteristike, među kojima se elementi stilova mode nekih mediteranskih zemalja, ovisno o ekonomskoj situaciji, javljaju kao najmlađi utjecaj. To je vrijeme relativnog ekonomskog blagostanja i snažnog utjecaja Dubrovnika na život Konavala, vrijeme kad tradicijski, seoski elementi nošnje polako izumiru, smanjuje se domaća proizvodnja, a cvjeta zanatska radinost. Vrijeme koje je u fokusu autoričina proučavanja briše iz

upotrebe starinsku *pokrivaču* i *hondelj* kao (oglavlje konavoskih žena, *struku* i *crvenu kabanicu*, te zagasitu šiljatu mušku kapu *rakčin*, umjesto koje ulaze u modu razni oblici crvene *berete*, za koju prvi put saznajemo da se od 1812. g. proizvodila u Strakonici kod Plzena u Čehoslovačkoj. Devetnaesto stoljeće unosi promjene ne samo u materijalu (pamuk se u vezu zamjenjuje svilom, i dr.), već i u boji (modra u crnu) kao npr. kod *modrine*. Uza sve to, analiza funkcije odjeće i ukrasa, autorici daje mogućnost da precizira društvene i dobne oznake konavoske odjeće, pa tako između ostaloga definira svakodnevno, blagdansko i žalobno ruho, odijevanje muškaraca, udatih žena, djece, mladih s pokazateljima društvenog statusa udavača i perioda djevojaštva, koje se ponekad pomicalo i do tridesete godine života. Na taj način saznajemo o društvenim odnosima, običajima, moralnim normama, zanimanjima, te promjenama za posljednjih 150 godina. Knjige »Konavle« Katice Benc-Bošković prva je kompleksna studija rukotvorstva i nošnje Konavala. Dolazi u vrijeme kad je ovaj kraj sačuvao neke reprezentativne primjere, ali u turističke svrhe rabi svoje, estetski i stilski izvanredne, tradicijske kreacije. U studiji Katice Benc-Bošković zavidnom znanstvenom širinom obrađena je kultura odijevanja ove jadranske regije, koja je usprkos intenzivnim utjecajima i kontaktima s okolnim ruralnim i urbanim sredinama, znala sačuvati karakteristike vlastita stila. Uz takav znanstveni pristup možemo jedino zažaliti što, uz objašnjenje nekih naziva, nije dodan još i kartografski prikaz rasprostranjenosti nekih elemenata nošnje na širem balkanskom prostoru, koje autorica utvrđuje. Međutim, sveobuhvatnom analizom i zaključcima, baziranim na vremenski i prostorno široko i znalački znanstveno proučenim podacima, knjiga Katice Benc-Bošković

»Konavle — tekstilno rukotvorstvo i narodna nošnja«, nov je i značajan doprinos, ne samo etnologiji i pozna-

vanju materijalne kulture već kulturnoj povijesti Konavala uopće.

Vesna Čulinović-Konstantinović

TOMA POPOVIĆ, PISMA BARTOLOMEU BORDANIJU 1593—1595.

Ta je knjiga enciklopedijskog formata objavljena u izdanju Srpske akademije nauka i umetnosti u ediciji Spomenik CXXIV; Odeljenje istoriskih nauka, Beograd 1984. U njoj se od 7. do 17. stranice govori o Bartolomeu Borgianniju. Godine 1592. Borgianni je stigao iz Firenze u Dubrovnik. Vlada ga je dubrovačke države imenovala za državnog blagajnika Republike Dubrovačke. Godine 1599. Borgianni gradi brod tipa grip od 200 kara nosivosti a imenom »Santa Crose« (1600. porinut je u more s gruškog brodogradilišta). Godine 1606. počeo je graditi novi brod tipa nave i stavio mu ime »Santissima Nunciata et Santo Ioanni Baptista«. Taj je brod bio poznat pod »nava Borgianna«. Bila je pod zapovjedištvom kap. Zannobija Ciolli. Godine 1607. Borgianni postaje državljanin Republike Dubrovačke; a 1613. bio je primljen u dubrovačku bratovštinu Lazarina. Nadalje, T. Popović donosi vijesti o Borgiannijevim pomorsko osiguravajućim poslovima do 1600. godine (u kojima je dobrano zarađivao). B. Borgianni se oženio Dubrovkinjom. Umro je u Dubrovniku 1631. godine.

Poslije toga od 19. do 218. stranice, uz obilate komentare, objavljeno je 505 pisama. Ta tek sada objavljena pisma, koja smještena u svjetski-mediteranski okvir imaju težinu kao izvanredno vrlo rijetka; pružaju nam nenadoknadivu vrijednost za bolje poznavanje ekonomske povijesti Mediterana. Nakon toga, od 219. do 248. stranice objavljen je indeks.

Međutim, naše zanimanje najviše se zadržalo na onom prvom dijelu. Naime i mi smo u našim arhivsko povijesnim istraživanjima prikupili po-

neke arhivske vijesti o Bartolomeu Borgianniju. Ali je naš interes bio preuzak. Mi smo prikupljali samo vijesti brođara i eventualno pomorca B. Borgiannija — nadajući se da ćemo ga »otkriti« kao velikog pomorskog kapetana — ali on to nije bio! On je pored ostalog bio veletrgovac, pomorski privrednik i brodovlasnik, i to kako je T. Popović utvrdio brodovlasnik najvećeg trgovačkog jedrenjaka izgrađenog na teritoriju Dubrovačke Republike (a čini se i na Mediteranu — u svakom slučaju najveći izgrađen na istočnoj obali Jadrana).

Prije ove publikacije nije se u nas ni pisalo niti išta znalo o B. Borgianniju. Tek sada, zahvaljujući trudu T. Popovića, predstavljen je veleban lik veletrgovca, pomorskog poduzetnika, brodovlasnika, financijsko-monetarnog stručnjaka itd. naturaliziranog Dubrovčanina Firentinca Bartolomena Borgiannija.

Sada ćemo predočiti samo dio nekih novih (sigurno sporednih s obzirom na to da je tom knjigom već potpuno utvrđen značaj i veličina B. Borgiannija) arhivskih vijesti iz pomorsko trgovačke djelatnosti B. Borgiannija. U rujnu 1601. Borgianni je u Dubrovniku osigurao za načun »Ser Vincenzo de Medici depositario del Serenissimo Gran Duca di Toscana« 33 skljavina koje su bile ukrcane u dubrovačkoj luci u navu imenom »Santo Michele«, a koja je bila pod zapovjedništvom kap. Iva Paskova Lučina i s tim teretom odjedrila u Messinu (HAD, Noli e sicurtà 56—1, svezak 43, f. 40v). Takvih i sličnih poslova pomorskog osiguranja od 1600. do 1604. B. Borgianni je obavio više od sto-